

LA INTERFERÈNCIA LINGÜÍSTICA EN LA
LEXICOGRAFIA VALENCIANA DEL SEGLE XIX.
EL *DICCIONARIO VALENCIANO* (INÈDIT)
DE JOSEP PLA I COSTA

«A facilitar, pues, el paso de nuestro dialecto
al castellano es á lo que se dirige este Vocabulario»

FRANCESC CABRERA, *Vocabulario
Valenciano-Castellano* [...], València, 1868

1. La producció lexicogràfica valenciana del vuit-cents pot ser una bona aïna per a esbrinar el grau de contacte català-castellà durant aqueix segle a casa nostra. Textos com aquests, on les dues llengües són confrontades mot a mot, semblen, d'antuvi, un àmbit ideal per a mesurar els efectes d'un veïnatge cada vegada més intens. No podem negar la validesa d'aquestes obres per a una tal finalitat. Pecariem d'ingenus, però, si no tinguéssim en compte abans el context en què naixen i la finalitat que percacem.

En el simposi «Cent Cinquanta Anys de Filologia Valenciana (1800-1950)» celebrat a la Universitat d'Alacant els dies 6, 7, 8 i 25 de març de 1991, hem tingut oportunitat de reflexionar sobre les motivacions dels diversos diccionaris valencians del segle passat.¹ Una situació política cada vegada menys tolerant davant «la diferència» i els primers intents de generalització del sistema educatiu espanyol, i en espanyol

1. Vegeu ALPERA (1991). CASANOVA (1989) ja va fer un repàs detallat d'aqueixes motivacions en els nostres lexicògrafs dels ss. XVIII i XIX.

(Ferrer i Gironés, 1986⁵: 61-92), van condicionar de manera directa el naixement d'aqueixes obres. La faena dels nostres «diccionaris», com algú els ha anomenat amb major o menor justícia, s'adreçava fonamentalment a difondre, a ensenyar el castellà a una població que a penes el coneixia. Aquesta producció lexicogràfica va prendre la forma de gruixuts o lleugers vocabularis *valencià-castellà*.² No són, doncs, textos que volguessen inventariar sistemàticament les paraules de la llengua i definir-les; no es tractava de diccionaris «normals» per a una llengua «normal». L'objectiu era que l'hipotètic lector pogués conèixer l'equivalència castellana dels mots de la seua pròpia llengua. Per tant, calia o donar la traducció de cada entrada del DRAE —vegeu els diccionaris de Josep Escrig (1851) i de Constantí Llombart (1887)—, o bé seleccionar només aquelles paraules que, per al valencianoparlant mitjà, resultaven difícils o desconegudes en castellà —vegeu els diccionaris de Lluís Lluís Lluís (1839, 1842), de Miquel Rosanes (1864) o Josep Maria Cabrera (1868)—.³ Aquesta doble estratègia determina no sols el gruix de cada obra, sinó també la qualitat del material que hi puguem trobar:

D'una banda, el desig de donar un equivalent català per a cada entrada del diccionari espanyol aboca al calc, a l'adaptació forçosa, a la importació d'elements lèxics aliens. Hi ha en aqueixes pàgines una inflació de mots de genuïtat ben dubtosa; fins al punt que és difícil per al lector d'avui saber amb certesa absoluta si han estat mai en

2. Gràcies a la notícia d'Emili Casanova recollida per COLON & SOBERANAS (1985: 171, n. 232), hem pogut comprovar l'existència a la biblioteca «Nicolau Primitiu» de València d'un vocabulari manuscrit *castellà-valencià*. Es tracta d'una redacció inversa de l'*Ensayo de un diccionario valenciano-castellano* de Lluís Lluís Lluís.

3. Hi ha també, segons ha fet notar CASANOVA (1989: 199), en autors com Ros i Sanelo «la añoranza por un pasado foral, rico, con una lengua de prestigio [...]». Hi afegiríem afanys, no menys enyoradissos, com l'expressat per Escrig al començament del seu diccionari: «[...] los tesoros encerrados en la literatura valenciana y en los documentos públicos y privados escritos en el idioma que hablaron en su infancia S. Vicente Ferrer y Luis Vives [*la majús-cula és d'Escrig*], se pone mediante el Diccionario al alcance de todos [...]».

circulació entrades com ara *Apoy, Arroig, Asabudes, Barr, Pepí* o *So-bách* de l'Escrig.⁴

La presència d'aqueixes solucions més o menys barroeres ha fet menystenir l'esforç d'autors com l'esmentat Escrig, Llombart o el mateix Martí Gadea (1891),⁵ per a engegar els mecanismes derivatius de la llengua. A la vora d'aqueixos productes un pèl desgavellats, hi ha propostes que no s'allunyen massa de les possibilitats del sistema i que, si més no, permeten un ensinistrament en l'art de la creació de mots en un moment en què aqueix do semblava vedat al català;⁶ vet-ne ací algun exemple d'Escrig: Argipèl V. Argipièlag, Argipèlech V. Argipièlag, Argipièlag *Archipièlago*; Contigüe; gües adj. *Contiguo* [...]; Empèlt (l') de la pigòta. *Vacuna*; Enòmetr ó tro. *Enómetro* [...]; Fas s.f. *Fase* [...]. L'estudi d'aquestes propostes podria donar-nos informació ben interessant.

De l'altra banda, hi ha les obres de Lamarca, de Cabrera, de Rosanes o, fins i tot, de Ros (1764) on l'objectiu ha estat resoldre els problemes dels valencianoparlans del carrer (o de l'aula): s'hi presenten aquells mots d'equivalència espanyola més difícil, menys coneguda. Hi trobarem fonamentalment el lèxic de cada dia que resultava diferencial davant el castellà. No hi ha ací tampoc pretensió norma-

4. Hem comprovat la vitalitat dels mots *resollar* o *resóll* (amb [s]) enregistrats en l'Escrig i considerats en alguna ocasió com a *fantasmes*; d'altra banda, *ressollar* ja és present en la *Rondalla de Rondalles* de Lluís Galiana: «sense deixar-la resollar» (PELLICER, 1986: 22,31). Sovint la producció escrita de tipus popular de l'època (sainets i premsa) és una bona ajuda per a confirmar la vitalitat de *barbarismes* en principi sorprenents. De tota manera, cal anar molt alerta també amb aquest tipus de text atès l'ús que s'hi fa de la llengua: és conegut, per exemple, el recurs a l'*espartenyà* per a fer riure o per a buscar la complicitat del receptor.

5. COLOMINA (1991).

6. EBERENZ (1977: 215) qualifica els procediments de derivació com «[...] un dels punts particularment flacs del català de la Decadència; per la seva exclusió de les activitats intel·lectuals, l'idioma havia perdut gran part de la seva capacitat derivativa i no n'havia pogut desenvolupar d'altres».

litzadora ni cap pruija purista: es tracta d'obres més didàctiques, més manejables, regides no per l'enciclopedisme, sinó, més aïna, per un cert esperit pràctic. Açò fa d'aquests textos un bon mitjà per a conèixer la llengua viva del moment; no hi són gaire nombrosos els arcaïsmes, ni els *fantasmes*, ni les creacions.

Potser, però, no acaben de donar-nos una informació fidel sobre l'assumpte que ens ocupa ací: aquella inflació d'adés és substituïda ací per una sospitosa escassetat d'entrades de genuïtat dubtosa. Ara bé, per això mateix, en aquestes obres s'esvaeix el dubte sobre l'arrelament de determinats *barbarismes*: hem de creure que devien ser vius mots com *antóix* de Ros,⁷ o *Bolado*, *Cuadrillo* o *Culero* de Lamarca.

Fins ací, doncs, algunes de les precaucions amb què cal tractar els nostres repertoris lexicogràfics del XIX, si els volem prendre com a termòmetres de la pressió de l'espanyol sobre el català d'aleshores.

2. Tenint en compte les consideracions que acabem de fer, podríem veure en el *Diccionario Valenciano* de Josep Pla i Costa⁸ un cas una mica al marge d'aquest panorama:

a) El text ens ha arribat en tres manuscrits que corresponen a tres moments successius en la redacció de l'obra.⁹ Aqueixes tres versions, corregides obsessivament, ens permeten gairebé contemplar el procés de redacció de l'obra: els dubtes, les vacil·lacions i les preferències de l'autor hi queden al descobert.

7. Són interessants els comentaris que fa Ros (1764: 21) entorn a *antóix*, *andromina*, *vadomía* i *desig*.

8. Josep Pla era nat a l'Olleria (la Vall d'Albaida) cap a l'any 1817; hi va morir el 1890. Vegeu més dades sobre la seua personalitat en MARTINES (1990 i 1991^b).

9. Hi ha una primera versió elaborada inicialment per una altra mà (per ara anònima) i que Josep Pla va corregir minuciosament. Hi ha, després, una segona versió ja redactada pel nostre autor i també farcida de correccions. Finalment, tenim una tercera versió amb aparença de manuscrit definitiu. El diccionari supera en total les 4.400 entrades.

b) Es tracta d'un text que s'havia mantigut inèdit fins ara. No sembla que l'autor tingués intenció de publicar-lo; no va acompanyat de cap pròleg adreçat al lector a l'estil dels habituals en els diccionaris de l'època. No permet tampoc un ús fàcil per a aqueix lector hipotètic, ni sembla que Pla ho perseguís. Més que ensenyar l'espanyol a un tercer, pretén servir de mitjà d'autoaprenentatge, de sistematització d'aquelles paraules i maneres de dir que li eren més estranyes en castellà. Pla se serveix del català com a instrument d'adquisició de l'espanyol. No trobarem ací cap dèria per aconseguir un volum ben gruixut. En canvi, sí que hi topem amb una llengua viva i versemblant, tant pel que fa al grau de castissisme com a la presència d'elements forasters.

c) Atès aqueix objectiu, desapareix de l'obra la necessitat de crear, de forçar la màquina de la derivació. Pla no inventa, defineix; vegeu per exemple:

Forat, per a-on se tiren les cartes

Buzón

*Ullera que servix per a mirár distancies
molt llargues com els astros ett.
y que es veu per reflejo*

Telescopio

d) Com ja hem comentat en algun altre lloc,¹⁰ Josep Pla és especialment sensible a recollir variants i sinònims dels mots inventariats. Això el duu a corregir les fonts¹¹ d'on poa bona part del material, amb la mateixa obsessió amb què corregeix les seues pròpies aportacions. Podríem descobrir en aqueixa actitud un cert «purisme», entès com l'afany de reflectir sobre el paper la realitat de la parla.

10. Vegeu MARTINES (1991^a), on ens ocupem dels criteris i del mètode de treball de Josep Pla.

11. Sembla que aquestes fonts són, fonamentalment, el diccionari de LA-MARCA (1842), el d'ESCRIG (1851), i potser també l'inèdit FONT I PIRIS [?]. Vegeu MARTINES (1991^a).

És de creure, doncs, que el *Diccionario Valenciano* de Josep Pla ens pot donar una informació valuosa i versemblant entorn al contacte català-castellà en aquest moment històric.

3. ALGUNS CASOS D'INTERFERÈNCIA LÈXICA EN EL *DICCIONARIO VALENCIANO* DE JOSEP PLA I COSTA

Ens fixarem només en aquells casos que tradueixen el conflicte entre els sistemes lèxics català i castellà:

3.1. *Parells sinonímics*

El text és especialment il·lustratiu de la col·lisió d'elements lèxics importats amb l'equivalent català corresponent. Sovintegen al *Diccionario Valenciano* els parells (trios, quartets...) sinonímics, o usats com a tals, formats per un mot genuí i un altre de castellà. Són una mena de «doblets» (de significació no sempre idèntica) que denoten la competència entre elements dels dos sistemes lèxics. Són símptoma de l'envelliment i l'arraconament progressiu del mot propi a favor del nouvingut.¹²

Aquests parells sinonímics són ben abundosos al *Calaix de Sastre* del Baró de Maldà. Eberenz (1977: 210-211) considera que devien ser un recurs d'«elegància estilística, és a dir, que el castellà li servia [*al Baró*] de pedrera per a enriquir el seu vocabulari català». Aquesta explicació no sembla que s'avinga massa bé amb el nostre cas.

Solà (1989^a: 159 i 1989^b: 20-22) i Murgades (1989: 119) han ob-

12. Atesa la limitació d'espai, no ens ocuparem de les causes específiques de l'entrada d'elements morfològics i lèxics forasters i del reajustament que provoquen en el sistema receptor; ens remetem a ALPERA (1981), CASANOVA (1980), CERDÀ (1967), COLOMINA (1987), CORBERA (1985), EBERENZ (1977), GIMENO & GIMENO (1990), MONTOYA (1984 i 1989), PAYRATÓ (1985), RAFEL (1974-75).

servat l'ús d'aquests «doblets» en obres gramaticals i lexicogràfiques de característiques semblants a la nostra. Els barbarismes introduïts en aqueixos textos, com també en el nostre, devien trobar-se integrats en la parla amb aqueix paper sinonímic. Potser la diferència entre el *Diccionario Valenciano* i les obres que analitzen Solà i Murgades és de grau: els castellanismes d'aquella són dins l'esfera del vocabulari bàsic normalment d'àmbit col·loquial.

S'observa un grau de freqüència més alt d'aquests *sinònims* en les pàgines redactades per la mà de Pla: en les correccions de la primera versió, i en la segona i tercera versió. Pareix que l'autor anava reelaborant, fent-se més entenedor el material que prenia de l'ús viu o de les fonts:

a) Els parells sinonímics pròpiament dits adopten estructures formals variades:

a.1) *X o Y, Y o X*:¹³

Almoradux - *Sándalo*: *Almoradux -A- / Almoradux <ó sándalo> -B-*.¹⁴

Ensens - Ahines: *Ensens ó ahines de llaurá -C-*. [Vegeu l'exemple següent].

13. *X*: mot genuí; *Y*: mot foraster.

Citarem ací els exemples segons la grafia original del text. Les lletres majúscules *A*, *B* o *C* indicaran si una entrada apareix en la primera (*A*), en la segona (*B*) o en la tercera (*C*) redacció del diccionari de Pla (vegeu nota 9). Si després d'una referència no apareix cap d'aquestes majúscules, això voldrà dir que l'entrada és en les tres versions i sense cap variació remarcable.

Fem servir els signes < > i [ ] per a marcar allò que l'autor *afig* o *ratlla*, respectivament. Quan cal, ressenyem (entre claus { }) l'equivalent castellà que dona Pla.

14. *A* més hi ha: *Moradux -A, B-*, i *Sándalo, erba olorosa -C-*.

Purna - *Chispa*: Purna -A- / Purna <o chispa> -B, C-.²¹

Rachar - *Chorrar*: Rachar ó chorrar.²²

Reblar - *Remachar*: Reblar o remachar.

Tarrasa - *Búquero*: Tarrasa -A- / Tarrasa ó búquero -B, C-.

Troches - *Sendes*: Trochar -A- / Trochar <ó anar per troches o sendes> -B, C-.²³

Vache - *Clot*: Vache -A- / Vache o clot *qe. es fa en camins ó carrérs per els carros* -B, C-.

a.2) X, Y; o Y, X:

Agafar-se / Agarrar-se: Agafar-se -A- / Agafar-se, agarrar-se -B, C-.²⁴

Amusgar - *Fer orelletes (un animal)*: Amusgar <, fer orelletes un animal>.

Arrumar-se - *Cortarse, encortarse*: Arrumár-se -A- / Arrumar-se <, cortarse> -B- / Arrumar-se, encortarse -C-.²⁵

Amollonament, tanca (o tancá) - *Cercát*: Tanca -A- / Tanca <, cercát>, amollonament *ett*> -B- / Tancá, cercat, amollonament, *ett* -C-.²⁶

21. Però: Purna <, del moc del cresol> -A- / Purna, del moc del cresol -B, C-.

22. Són interessants les entrades següents: Broll -A, B- / Broll de aigua -C-; Brollador; Brollár -A- / Brollar <de algun manantial> -B, C-; Chorrar; Chorro de veu; Chorroll o chorro -A, B- / Chorro ó chorroll -C-; Chorrutada. I a més a més: Regall; Raig de sol -A, B- / Rall de sol -C-.

23. També hi ha: Dresera ó senda; Endresera; Senda ó travesa; Sendál; Travesa.

24. Hi ha també Agafar-li una accident -A, B-. Llevant d'aquestes entrades, sempre trobem agarrar o pendre.

Sembla que agafar ha maldat per mantenir-se en el valencià col·loquial fins fa quatre dies. Vegeu el DECLC (I, 68b). L'hem vist, sempre debatent-se amb agarrar i amb pendre, en el teatre i en el premsa populars d'aquest s. XIX. El *Diccionario Valenciano* recull alguns mots vinculats amb agafar: [Gafa, en los pañs] -A, B-; Gafa, per-a unir pedres sillars, *ett*; Gafét, el másclre; Gafét, la femella; Gafets ó tanques de llibres.

25. A més, hi ha: Encortarse -A, B- / Encortarse de vergoña -C-; Escortarse, per vergoña.

26. Hi ha també: Bardisa -A- / Bardisa <ó sercat> -B- / Bardisa -C-.

Caragol (el mascle / la femella) - *Tornillo*: *Caragól, el mascle* -A- / *Caragol <tornillo>, el mascle* -B, C-; *Caragól, la femella* -A- / *Caragól <tornillo>, la femella* -B, C-.

Catifa, tapís - *Alfombra*: *Catifa* -A- / *Catifa, <tapís, alfombra>* -B, C-.

Molla del bras - *Pantorrilles*: *Molla del bras. Pantorrilles* ett.

Nólit - *Flete*: *Nolit, mar.* -A- / *Nolit, mar. <flete>* -B, C-.

Noure - *Lograr*: *Noure* -A- / *Noure <lograr>* -B, C-.²⁷

Orat - *Loco*: *Orát* -A- / [*Orát, <loco>*] -B-.

Rampa - *Declive (Rámpa* -A- / *Rampa <declive, caiguda>* -B- / *Rampa, declive* -C-).²⁸

Pavo - *Titot*: *Pavo* -A- / *Pavo. <Titot>* -B, C-.²⁹

a.3) X V. Y; o Y V. X:

Búcaro - *Porró*: *Búcaro V. Porró* -A, B- [vegeu *Tarrasa* / *Búquero* més amunt].

Maltrabaja - *Malfatá*: *Maltrabaja V. Malfatá* -A, B-.

Runa - *Mugre*: *Runa V. Mugre*.

Sorra - *Llastre, lastre*: *Sorra V. Llastre* -A, B- / *Sorra ó lastre* -C-.

b) Mots catalans reemplaçats per mots castellans:

Són els exemples més significatius pel que fa al desplaçament o a l'envelliment de determinats elements del lèxic propi. A més, s'hi fa palesa la variació de criteris entre la versió A, d'una banda, i les versions B i C per l'altra:

27. Vegeu què en diu el DECLC (V, NOURE, 977b: 5-20).

28. Hi ha també *Tarús*: [*Tarús*] -B-; *Tarús de la paret* ett -A- / *Tarús de la paret* ett -B- / *Tarús de marche, parét* ett -C-; *Tarús, tindre* -A- / *Tarús, tindre* -B- / *Tarús, tindre* -C-. I *rostària (Rostaria < Pujada>* -A, B-).

29. També: *Pavo real* -B, C-; *Tita*; *Titot*.

- Bova - Espadaña: *Caña o chunc de la [bova]<espadaña> -A, B- / Caña ó chunc de la espadaña -C-³⁰*
- Brodar - Bordar: *Embastar una tela per-a brodar-la -A- / Embastar una tela per-a bordar-la -B, C-.*
- Clots (fer) - Foso (fer): *Fusar V. Fosar -A- / Fusar, <fer clots> V. Fosar -B- / Fusar, fer foso V. Fosar -C-.*
- Grua - Grulla: *Grua, pard -A- / [Grua]<Grulla, pard.> -B- Grúlla -C-³¹*
- Mesurar - Medida: *Ull, á ull, sense pes ni mesura -A- / Ull, á ull, <a orri>, sense pes ni mesura -B- / Ull, á ull, á orri, sense pes ni medida -C-³²*
- Paviment - Piso: *Drap de llavar el paviment -A, B- / Drap de llavar el piso -C-³³*
- Sella - Silla: *Coxí, per-a asiento en la sella -A- / [Coxí, per-a asiento en la silla de montar] -B-³⁴*
- Tirabuxó - Tirabusó, sacatrapos: *Tirabuxó -A- / Tirabusó <ó sacatrapos para traure els tapons de suro de les botelles> -B- / Tirabusó, sacatrapos o de tapons de botella, ett -C-.*

En alguns casos el procés és l'invers: les paraules d'aparença o d'origen foraster són substituïdes per mots propis. Podríem veure ací una prova del «purisme» que definíem adés:

30. Hi ha *bova* en altres entrades: *Bova; Collera -A, B- / Collera ó collár de bóva -C-.*

31. També hi ha *Gruga*, *per maquina -A, C- / Gruga, per maquina <para alsar pes> -B-.*

32. Hi ha a més: *<Dit en la medida> -B, C-; Medir y deslindár una here-tát, ó edifisi señalandi els seus lindes -C-; Mesura -A- / Mesura de paper -B, C-; Micha <cuarta ó porró> mesura -A, B-; Mida; Reglét primet que servix per-a medir coses desiguals, fondes, ett -C-; Ullera que servix per-a medir el diame-tro dels astros -C-; Varechar, mesurar roba ett en la vara -C-.*

33. A més: *Chafar, piso de bó o mal chafar; Fregar el paviment; Llavar les recholetes, ó taulells -A, B- / Llavar el piso -C-; Paviment; Pavimentar.*

34. Hi ha sempre *sella* en altres entrades: *Palométa, en los animals de carrega, en los albardons y selles -A- / Palométa, en los animals, albardes, ett -B, C-; Pitral -A- / Pitral <de la sella> -B, C-; Sella -A- / Sella de montar -B, C-; Selleta, sobre la cual roda un eix -A, B-.*

Bebedero - Bevedor: *Bevedéro* -A- / *Bebedero* <ó bevedor de pardalets y gallines ett> -B- / *Bevedór de pardalets de gabia, gallines ett* -C-.³⁵

Bolsa - Bosa: *Bolsa de escriure* -A, B- / *Bosa per-a escriure y posar papers* -C-.³⁶

Palos - Fustes: *Congrell, fust.* -A- / *Congrell, fust.* <palos para apretar lo qe. s-ancola> -B- / *Congrell, fustes en que s-apreta per mich de falques, lo que s-encola* -C-.

Runsero - Runser: *Runsero* -A, C- / *Runser* -B-.

Somordo - Somort: *Somordo, dolor* -A, B- / *Somort* -C-.

3.2. En ocasions el mot català (X) serveix per a definir o contextualitzar el mot castellà (Y) o a l'inrevés. S'hi pot advertir que el terme català pren, en alguns casos, un valor semàntic més restringit:

Arrebasar un cap - Boltar(·lo), pasar(·lo): *Arrebasar un cap, naut.* -A, B- / *Arrebasar un cap, naut., es dir, boltar-lo ó pasar-lo una embarcació navegant* -C-.

Acabrasar-se - *Agrietarse*: *Acabrasar se* -A- / *Acabrasar se* <. *Agrietarse la fusta ett*> -B, C-.

Basucar - Remenejar: *Basucár, remenchar un líquid.*

Espavilat - *Despejât*: *Espavilat* -A, B- / *Espavilat per despejât* -C-.

Soligot - *Suero*: *Soligot* -A- / *Soligot* <. *suero de la sanc*> -B, C-.

3.3. Hi ha un bon grapat de mots forasters que apareixen utilitzats al llarg del diccionari com a sinònims, hipònims o hiperònims d'altres de genuïns, en contextos semblants o quasi idèntics. Malgrat la dispersió que es reflecteix en el llistat següent, hi podem descobrir:

a) El grau d'envelliment o de restricció semàntica d'alguns

35. També hi ha: *Abeurador ó albeurada* -A- / *Abeurador*, <*Albeurador*> ó *abeurada* -B, C-; *Bevedor de pardals engabiats y gallines* -A, B-.

36. Hi ha bosa en: *Bosa que fa la roba per mal cusida* -C-; *Bosa per-a portar els chics el paper á escola y escriure en ella* -C-; *Bosa per-a portar els chismes de fumar* -C-.

termes. Mots com *abiaixar*, *brial*, *coltell* (o *coltrell*), *fleca* i *flequer*, *fastic*, *fondre*, *ramat*, *rebuig*, *rebuchar*, *restrèner*, *trespol* o *verí*, sembla que no gaudien d'una excessiva vitalitat (si més no, dins l'àmbit geogràfic en què cal situar el text). Vegeu en el llistat de més avall com l'autor *els deixa pel camí* i no els incorpora a la versió definitiva del text, no se'n serveix per a la derivació o recorre al barbarisme en contextos oberts.

b) El manteniment encara més o menys ferm de determinades paraules, malgrat la penetració del barbarisme: *ánet*, *bresquilla* /-er, *fusta*, *porc* o *vela*.

c) Els elements lèxics forasters que han entrat en el sistema solen prendre valors en uns casos més específics, en uns altres, més generals; de retruc, l'equivalent català veu també afectat el seu àmbit significatiu. De tota manera, no sempre és possible establir aqueixes diferències.

Abiaixar - *Sesgar*: [*Abiachár*] <*abiaixar*> -A, B-; *Sesgar* -A- / *Sesgar* <*retallar ett*> -B, C-.³⁷

Anedét, *ánet* - *Pato* i derivats: *Anedét* <*ó pollét del ánet*>; *Patét* -A, B; *Páto*; *Patút*.

Aonada - *Oles*: *Aonada* {*Oleada*}; *Oles*, *quant rompen en la placha* {*Cachones*}.

Basal; toll - *Charco* i derivats: *Basál*; *Charco*; *Charco en un camí* -B, C-; *Encharcarse*; *Regar a parejo* <*en ecsés*> -A- / *Regar* [*en esxes o a parejo*] <*mása encharcant la terra*> -B- / *Regár mása*, *encharcánt la terra* -C-; *Toll*.

Boñ; *trenc*; *trinchét* - *Chirlo*: *Boñ* -A- / *Boñ*, *en lo cap* -B, C- {*Chichon*. *Bujaron*. *Tolondro*. *Bollo*}; *Chirlo* {*Chirlo*}; *Trenc* {*Chirlo*}; *Trinchét* {*Chirlo*}.

Brasquilla (o *bresquilla*), *brasquiller*; *présec*, *preseguer* - *Melacotó*, *melacotoner*: *Brasquiller*, *abre* -C- {*Durazno*}; *Bresquilla* -A, B- / *Brasquilla* -C- {*Durazno*}; *Melacotó* -C- {*Melocotón*}; *Melacotoner* -C- {*Melocotonero*}; *Présec* -A- / *Presec*, *fruta* -B- / *Présec*, *fruita* -C- {*Pérsico*. *Prisco*}; *Preseguér* {*Pérsico*}.

37. Hi ha també *Biaix*, *al*.

- Brial; faldetes - *Sinagües*: *Brial* {*Enaguas. Enaguas blancas*}; *Faldetes* {*Sayas*}; *Sinagües* {*Sayas*}; *Vaineta* -A- / *Vaineta qe. es fa en sinagues ett para pasar una veta y señir-se-u al cos* -B, C-
- Estrenes - *Aguirlando, guirlando*: *Estrenes* -A- / *Estrenes de Nadal* -B, C- {*Estrenas. Aguinaldos*}; *Guirlando ó aguirlando* -A- / *Guirlando ó aguirlando* -B- / *Guirlando de nadal* -C- {*Aguilando*}.
- Fastic, fastidi; ois - *Asquerosos*: *Animals asquerosos* -C-; *Fastic* -A- / *Fastic ó fastidi* -B, C- {*Hastio*}; *Ois* {*Náuseas*}.
- Fleca, flequer; - *Panader*: *Fleca*; *Flequer*; *Pastim* -A- / *Pastim*, <*o tauleta para feñer els panaders*> -B, C-; *Tauléll de feñer* -A- / [*Tauléll*] <*Taula*> <*que usen els panaders para feñer o pastar*> -B- / *Taula que usen els panaders para feñer o pastar* -C-.
- Fondre - *Fundir*: *Cresol de fundir*; *Fondre-s com la sal en l'aigua y agua*.
- Fusta, fust - *Madera* i derivats: sempre *fusta tret de Corcar-se la maderera*; *Corcó de la maderera*; *Gancho maderero*.
- Ganivet, ganiveta; coltell, coltrell; marrassà - *Cuchilla*: *Coltréll* -A- / *Coltréll*, <*especie de astral para tallar lleña*> -B- / *Coltiell, especie de estral para tallar lleña* -C-; *Cuchilla de sabater*; *Esmuzar-se el ganivet* -A- / *Esmuzar-se el ganivet* <, *ó fer-se el tall gros*> -B, C-; *Gavineta de carnicers*; *Marrasá V. Coltell* -A- / [*Marrasá o ganiveta*] V. *Coltell* -B; *Tall que es fa en lo ganivet ett*.
- Greix i derivats - *Grasa*: *Carn greixosa*; *Grasa o grasea* -C-; *Graxea* -A, B- / *Grexea, calitat de lo greixós* -C-; *Greix*; *Greix de vidre*; *Greixonera* -A, B-; *Greixós* -A, B- / *Greixós, untat en grasa*; *Untar carn en grasa per-a rostir-la* -C-.³⁸
- Penjoll - *Pico*: *Penchóll del vestid*; *Pico en los vestits* -A, B- / *Pico en els vestits* -C-.
- Plovisnar - *Llovisnar*: *Llovisnar*; *Plovisnar*.
- Porc - *Cérdo, sérdo*: *Cerda de porc* -C-; *Dula de porcs*; *Duler de porcs*; *Embutit de cérdó*; *Fosar el porc* -A- / *Fusar, el porc* -B, C-; *Gosét, ánima, ett embutit de sérdo que regularment es la pancha* -C-; *Peu de porc, entre fusters*; *Porc chavalí*; *Porc crespí*; *Porquét de ma-*

38. També hi ha *Séu*.

mella -C-; *Porquet de sant Antoni* <ó *gorrinet*> -A, B- / *Porqué de s. Antoni ó gorrinét q'es cria per la humetat* -C-; *Porcs, dula de; Sachí* -A, B- / *Sachí de porc* -C-; *Serda de porc; Verro* -A- / *Vérro* <, *pare porc*> -B, C-.

Ramat - *Ganado*: *Corral de ganado en cubert; Dula de ganado machor; Esquim* -A- / *Esquim* <per *arreplegar els fruits de la terra y ganados*> -B, C-; *Establat, animal* -A- / *Establat, animal* <que es *trau de entre els ares del ganado y ...* -B, C-; *Mallada* -A- / *Mallada* <, *ó corral de ganado*> -B, C-; *Ramat de bous, de corders*.³⁹

Rebuchár, rebuig - *Desechar, desecho*: *Palla, a mich podrir qe. s-a desechat dels pesebres* -B / *Palla mich podrida que se desecha dels pesébres* -C-; *Rebuig* -A, B- / *Rebuch* -C- {*Zupia. Deshecho*}; *Rebuchár* {*Rehusar*} -C-; *Tronso* -A- / *Tronso*, <*cavall qe. li tallen les orelles [tallaes] despues de aver servit per via de desecho*> -B- / *Tronso, cavall qe. li tallen les orelles espues de aver servit per via de desecho* -C-).

Refredar-se - *Encatarrat; Refredar-se*.

Restreñer - *Apretar, repretar*: *Congrell, fust.* -A- / *Congrell, fust.* <*pa-los para apretar lo qe. s-ancola*> -B- / *Congrell, fustes en que s-apreta per mich de falques, lo que s-encola* -C-; *Llentilla, ó punt a-on s-apreta el peu de oli, vi ett* -C-; *Penchóll de raim apretat* -C-; *Repretar; Restreñer*.

Sachí - *Manteca*: *Rebanada de pa en manteca; Sachí* -A, B- / *Sachí de porc* -C- {*Manteca de puerco*}.⁴⁰

Suc; mullador - *Caldo*: *Chelar, el caldo; Mullador* -A- / *Mullador* <ó *caldo de consevol guisado*> -B, C-; *Suc, de guisado*.

Trespol, trespol - *Techo*: *Esta caña* -A- / *Esta caña* <*qe. s-usa para cubrir barraques*> -B- / *Caña primeta que regularment servix per-a cubrir techos* -C-; *Trespol* {*Techo*}; *Trespol* {*Techar*}

39. Hi ha també *Rabera* -A- / *Rabera* <*de bous*> -B, C-. Aquest ús de la parella *ganado / ramat* va d'acord amb expressions vives, aparentment 'tautològiques', com ara *un ramat de gana[d]o* («un conjunt, un grup de...»).

40. Hi ha també: *Sachinosa, ó coca fullosa, ó en chicharrons*.

- Trontoll - *Tracaleo*: *Tracaleo* {*Traquéo*}; *Trontoll* {*Traquéo*}.
 Tou - *Fofo*: *Fofo* {*Fofo. Ahuecado. Esponjoso*}; *Tou* {*Fofo. Blando*}.
 Vela i derivats - *Toldo* i derivats: *Barró, per-a sostindre un entoldát;*
Carro envelat; Entoldad, puntal per-a sostindre-lo; Envelar; Vela de carro; Vela del Corpus -A, C-.
 Verí - *Veneno, envenenar*: *Envenenar en erbes; <Envenenar punta de llansa ú atra arma> -B, C-; Matacá, ripio -A- / Matacá [Ripio <que u pot agarrar en una ma>] <veneno. > -B- / Matacá, venéno; Verí -A, B- {Ponzoña}.*

4. ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE EL TRACTAMENT FORMAL DELS CASTELLANISMES

Molt breument:

- a) Al *Diccionario Valenciano* són absents creacions com les esmentades en l'obra d'Escrig.
- b) Les vies d'anostrament dels barbarismes són les comunes en la llengua del carrer.
- c) Cal remarcar entre altres mecanismes, els següents:
  - c.1) El pas del so [θ] castellà a [s]: *Llovisnar; Gosét, ánima, ett embuttit de sérdó que regularment es la pancha -C-, etc*
  - c.2) L'adaptació en [k] o [ç] (transcrit *ch*) de l'espanyol [X]:

Agilimoquili o allimoque

<Pera, tota pera que sa asemecha á una carabaseta de vi> - B, C-.⁴¹

Caramillo o jaramillo. Amb jaramillo per ultracorrecció.

Tanda, á qui li toca -A- / Tanda <ó carrer consechil> a qui li toca -B- / Tanda de vila á qui li toca -C-

Teque manéque.

41. Trobem «una tempestat *asemenyant* y molt major» en CASANOVA (1989^a: 68).

c. 3) Pla distingeix clarament la labiodental *v* de la bilabial *b*.⁴² Hi ha alguns mots castellans, o que devien haver-li arribat per via del castellà (cultismes), amb *b* que l'autor transcriu amb *v*:

Bisc -A- / [*Bisc* <dels ulls>] -B- / *Visc dels ulls* -C-.

Briva, estar a la.

Porc chavalí; <*Porquera ó cova a-on habiten els chavalins en la serra*> -B, C-; *Roncar el chavalí cuant sen chent, ó li pega l'aire d'ella* -C-.

Vache -A- / *Vache o clot qe. es fa en camins ó carrers per els carros* -B, C-.

Vayeta.

Vistulí.

La pronúncia amb [v] d'aquests mots és viva a l'hora d'ara dins l'àmbit del valencià meridional; a més a més, hi hem replegat una llarga llista d'exemples que manifesten una certa tendència a fer sistemàtic aquest canvi. El fet que això mateix s'esdevé amb paraules patrimonials, ens pot aportar arguments interessants pel que fa al joc [b] - [β] - [v], i a l'avanç del betacisme en altres dialectes.

c. 4) La palatalització de [l] en [λ]: *Muléta ó machet de llet o llechona*, etc.

c. 5) La reducció del grup -nd- a -n-: *Pelendengue* -A- / *Pelendengue* <ó penientes> -B- / *Pelendengues ó pendientes* -C-.

42. Tots els casos de [b] > [v] i de [v] > [b] que hi ha al text són comuns i explicables dins el valencià meridional. Fins i tot, corregeix transcripcions betacistes que en un primer moment havia pres de les seues fonts (adscrietes al valencià central): *Babosall* -A, B-, però després <*Bavosall dels moñicots*> -B, C-; *Serba* -A- / [*Serba*] <*Serva*> -B- / *Serva* -C-; *Serbera* -A- / [*Serbera*] <*Servera*> -B- / *Serbera* -C, etc.

5. CONCLUSIONS

— Com hem provat de fer veure, el *Diccionario Valenciano* de Josep Pla és una obra de característiques peculiars dins el panorama de la lexicografia valenciana del segle passat.

— Se'ns presenta com un instrument útil i vàlid per a conèixer el contacte català-castellà en terres valencianes d'aqueixa època. S'hi fa notar la col·lisió d'un bon nombre de paraules patrimonials amb elements lèxics importats. El testimoni d'aquesta col·lisió és d'interès perquè, entre altres coses, revela l'inici o l'avanç de canvis ja consumats ara.

— Aquest text és una prova versemblant de la vitalitat d'alguns mots aprofitables per a l'elaboració de la llengua estàndard.

JOSEP MARTINES I PERES

BIBLIOGRAFIA

- ALPERA I LEIVA, LLUÍS (1981): *Cap a una interpretació sociolingüística i semàntica dels problemes d'interferències i de substitucions en el valencià meridional*, «Item» (Alacant).
- (1991): *Actituds lingüístiques dels lexicògrafs valencians del segle XIX*, comunicació llegida al simposi «Cent Cinquanta Anys de Filologia Valenciana (1800-1950)», 6, 7, 8 i 25 de març (Universitat d'Alacant, en premsa).
- CABRERA, JOSEP MARIA (1868): *Vocabulario valenciano-castellano ó colección de todas aquellas voces valencianas de mas difícil equivalencia y que mas difieren del castellano* (València).
- CASANOVA I HERRERO, EMILI (1980): *Castellanismos y su cambio semántico al penetrar en el catalán*, BAEPE, any XIII, núm. 23, pàgs. 15-25.
- (1989^a): *Memòries d'un capellà del segle XVII. Josep Esplugues, rector de Montaverner* (València).
- (1989^b): *Valencià versus castellà als segles XVIII i XIX i Vicent Salvà*, «Estudios Románicos», vol. IV, 1987-88-89, «Homenaje al profesor Luis Rubio» I (Universitat de Múrcia), pàgs. 197-218.

- CERDÀ, RAMON (1967): *Apreciaciones generales sobre castellano /X/ → cat. [X] en el Campo de Tarragona*, RFE, L, pàgs. 57-96.
- COLOMINA I CASTAÑER, JORDI (1987): *Notes sobre la llengua de la 'Decadència'*, dins R. ALEMANY (ed.): *Estudis de literatura catalana al País Valencià* (Alacant, 1988), pàgs. 37-53.
- (1991): *L'obra lexicogràfica de Joaquim Martí Gadea*, comunicació llegida al simposi «Cent Cinquanta Anys de Filologia Valenciana (1800-1950)», 6, 7, 8 i 25 de març (Universitat d'Alacant, 1991, en premsa).
- COLÓN, GERMÀ & AMADEU-J. SOBERANAS (1985): *Panorama de la lexicografia catalana* (Barcelona).
- CORBERA, JAUME (1985): *La penetració del lèxic castellà dins el català de Mallorca a l'època de la Decadència*, «Randa», 18 (Barcelona).
- COROMINES, JOAN (1983⁴[...]): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (Barcelona) [DECLC].
- EBERENZ, ROLF (1977): *El Calaix de Sastre del Baró de Maldà i la problemàtica de la 'Decadència'*, dins *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Basilea, 1976) (Montserrat).
- ESCRIG, JOSEP (1851): *Diccionario valenciano-castellano, València*. [N'hem consultat l'edició de 1874].
- FERRER GIRONÉS, FRANCESC (1986⁵): *La persecució política de la llengua catalana* (Barcelona, Ed. 62).
- GIMENO, FRANCISCO & VICTORIA GIMENO (1990): *Anglicismos léxicos: un primer estado de la cuestión*, dins *Estudios de Filología Inglesa. Homenaje al Doctor Pedro Jesús Marcos Pérez* (Universitat d'Alacant), pàgs. 157-167.
- GULSOY, JOSEPH (1964): *El «Diccionario valenciano-castellano» de Manuel Joaquín Sanelo. Edición, estudio de fuentes y lexicología* (Castelló de la Plana).
- LAMARCA, LLUÍS (1839): *Ensayo de un Diccionario valenciano-castellano* (València, Ed. Facsímil de «París-València, 1980).
- (1842): *Ensayo de un Diccionario valenciano-castellano* (València. Edició augmentada).
- LLOMBART, CONSTANTÍ (1887): *Diccionario valenciano-castellano*, València (Hem pogut consultar-ne, gràcies a l'amabilitat de Ferran Oltra, un exemplar d'aqueixa edició. N'hi ha ed. facsímil de «París-València, 1987).
- MARTÍ GADEA, JOAQUIM (1891): *Diccionario General Valenciano-Castellano* (València).
- MARTINES, JOSEP (1990): *El Diccionario Valenciano de Josep Pla i Costa, (l'Olleria, la Vall d'Albaida, 1817[?]-1890)*, «Almaig», pàgs. 110-113 (Ontinyent, 1990).

- MARTINES, JOSEP (1991^a): *El diccionari valencià-castellà inèdit de Josep Pla i Costa*, comunicació llegida al simposi «Cent Cinquanta Anys de Filologia Valenciana (1800-1950)», 6, 7, 8 i 25 de març (Universitat d'Alacant, 1991 [en premsa])
- (1991^b): *Algunes notes més entorn al Diccionario Valenciano de Josep Pla i Costa* (l'Olleria), 1991, pàgs. 85-88.
- MONTOYA I ABAD, BRAULI (1984): *Alguns problemes d'interferència lèxico-semàntica en una comunitat de parla multilectal*, dins DD. AA: *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I (València), pàgs. 235-240.
- (1989): *La interferència lingüística al sud valencià* (València).
- MURGADES, JOSEP (1989): *Notícia d'un diccionari manuscrit català-francès del 1718* dins *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. II (Barcelona), pàgs. 109-120.
- PAYRATÓ, LLUÍS (1985): *La interferència lingüística. Comentaris i exemples català-castellà* (Barcelona).
- PELLICER BORRÀS, JOAN E. (1986): *La «Rondalla de Rondalles» de Lluís Galiana. Estudi lingüístic i edició* (València).
- RAFEL I FONTANALS, JOAQUIM (1974-75): *Areas léxicas en una encrucijada lingüística*, RFE, LVII, pàgs. 231-175.
- ROS, CARLES (1764): *Diccionario valenciano-castellano*, València (Ed. facsímil de «París-València», 1979).
- ROSANES, MIQUEL (1864): *Vocabulario valenciano-castellano. Dividido en grupos para facilitar la memoria de las palabras en él contenidas*, «Miscelánea» (València).
- SOLÀ, JOAN (1989^a): *El català a les gramàtiques i els diccionaris dels segles XVII-XVIII*, dins *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. II (Barcelona), pàgs. 7-28.
- (1989^b): *L'adaptació catalana (¿1645?) de les 'Eleganze' d'Aldo Manuzio, el Jove*, dins DD.AA: *La Corona de Aragón i las lenguas romàniques. Miscelánea de homenaje para Germán Colón/ La Corona d'Aragó i les llengües romàniques. Miscel·lània d'homenatge per a Germà Colón* (Tübingen, Gunter Narr), pàgs. 151-161.